

Розвиток Волині в ординський період (друга половина XIII – початок XIV ст.)

А. Пословська*

кафедра археології, давньої та середньовічної історії України
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна
*Corresponding author. E-mail: poslovska91@mail.ru

Paper received 25.08.15; Accepted for publication 05.09.15.

Анотація. У статті охарактеризовано розвиток Волині ординського періоду. Територія Волинської землі була політично залежною від Орди, проте в її адміністративну структуру не входила. На основі археологічних джерел досліджено як негативні зв'язки регіону зі Сходом, так і позитивні. Відображенням негативних контактів були військові дії, результатом яких стали руйнування. У другій половині XIII – на початку XIV ст. на Волині виділено ряд елементів характерних для типово східної цивілізації. Це поширення кашинної кераміки, будівель східного типу, східного озброєння. У цей період у регіоні відбувається співіснування двох цивілізацій.

Ключові слова: ординський період, Волинь, археологічні джерела, кашинна кераміка, будівлі східного типу, східне озброєння

Вступ. У сучасній науці актуальним залишається вивчення ординського періоду на території України. Територія Волині не є винятком. Період другої половини XIII – початку XIV ст. є найменш дослідженим, а ряд проблем дискусійними. Нижня хронологічна межа цього дослідження – 1241 р., а верхня – початок XIV ст. (до 1320 р.). Тобто залежність Волині від Орди існувала приблизно 80 років. Цей період важливий для Волині в тому плані, що коли в Середньому Подніпров'ї державність припинилась у 1240 р., то на Волині вона продовжується довше.

Традиційно сформувалась загальна думка істориків про занепад українських земель після погрому 1240–1241 рр. Однак археологічні джерела свідчать не тільки про занепад, але й про досить швидке відновлення. Окремо у даному дослідженні стоїть проблема визначення ступеня політичної залежності від Орди, яка буде розглядатись побіжно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми історії Волині ординського періоду привертала увагу вітчизняних та зарубіжних науковців. Окремі питання даної проблеми розглядалися ще у працях О. Цинкаловського [23], А. Медведєва [10] та П. Раппопорта [16]. Важливими для цього дослідження є археологічні джерела. Матеріали розкопок пам'яток Любомля, Володимира, Каменя опубліковані у працях М. Малевської, Є. Шолохової [9], О. Златогорського, С. Панишка [5; 13]. Широкий спектр проблем, пов'язаних з історією Волині ординського періоду, дозволяють з'ясувати дослідження С. Терського [18; 19; 20; 21]. Результати археологічних розкопок Кам'янця опубліковані у праці О. Башкова та О. Юва [1]. Для розуміння становища Галицько-Волинського князівства у політичній структурі Улусу Джучі важливою є стаття С. Панишка [14]. Проблеми фортифікації Південної Русі досліджував у своїй роботі Ю. Моргунов [12]. Історіографічне значення для розкриття даної проблеми мають також роботи О. Русиної [17], Ф. Шабульдо [24], В. Якубовського [25], А. Федорука [22].

Мета роботи – показати як змінилась уява про розвиток Волині в ординський період із залученням археологічних джерел.

Виклад основного матеріалу. Ступінь залежності держави Романовичів від Сараю в другій половині 40-х рр. XIII ст. не варто перебільшувати, адже головну увагу в цей період монгольська ставка приділяла

Північно-Східній Русі та Подніпров'ю. Важливо, що на Волині ординського періоду територія, адміністрація, право, тобто її державні атрибути збереглися. На цій території не проводився перепис населення і не було баскаків, що було прямим втручанням у справи князівської адміністрації. Встановлення ступеню залежності князів від Орди напряму пов'язане з частотою поїздок в Орду, а також з часом, проведеним там. Проте часті поїздки характерні для князів Північно-Східної Русі. Літописні згадки про поїздки волинських князів у Орду є поодинокими. Однак, територія Волинської землі була політично залежною від Орди, але, що важливо, в її адміністративну структуру не входила. Явною ознакою залежності є факт зустрічі галицько-волинськими князями Бурундая на кордоні. Проте не такою була залежність Галицько-Волинського князівства як залежність північно-східних земель Русі.

Територія Волині потрапила у сферу впливу Орди. Археологічні свідчення зв'язків Волині зі Сходом даного періоду двоякі. З однієї сторони – негативні. Це залежність, виразником якої були військові дії, і в результаті – руйнування міст (деякі з них татари завоювали, в інших розібрали укріплення). З іншої сторони, виділяємо позитивні зв'язки – торгівельні контакти, поширення кашинної кераміки, зброї східного типу. Перша та друга сторони перебувають у логічному взаємозв'язку.

На ординський період припадає друга половина правління Данила Романовича. У 1241 р. монгольське військо спустошило центральні області Галицько-Волинського князівства, йдучи в Угорщину та Польщу. Володимир був одним з тих міст, які військо хана Батия взяло штурмом наприкінці зими 1241 р. [21, с. 45]. До археологічних свідчень спустошень міста у цей час можна віднести братську могилу з рештками зброї поблизу Київських воріт, яку було випадково виявлено у 1930 р. [23, с. 206]. Перехід через Волинь орд Батия, завдав великих руйнувань Лучеську, проте серйозно не впливав на подальший розвиток міста [20, с. 24]. Під час походу орд Батия Пересопниця не зазнала тих великих руйнувань, результати яких спостерігаємо під час розкопок фортець та замків на східному кордоні Волинського князівства [19, с. 117].

В 1246 р. після зустрічі Бату-хана і Данила Галицького, монголи визнали Данила своїм «мирником», тобто союзником. У 50-х рр. XIII ст. володимиро-суздаль-

ський князь Андрій Ярославич разом з Данилом Романовичем утворили антиординський оборонний союз. Цьому сприяло загострення боротьби в Золотій Орді за владу, в якій вони втратили своїх прихильників.

Коронація Данила Романовича у 1253 р. стала викликом ханові Орди, який вважав себе єдиним сюзереном Русі. Приймаючи титул короля Русі, Данило підкреслював свої претензії на всю Русь, що не могло не бути викликом тій же Орді [3, с. 50-51].

Данилом Романовичем були проведені значні фортифікаційні заходи на східному та північному кордонах. Боротьба князя з монголами була своєрідною перевіркою ефективності його військових реформ. За князя Данила були збудовані фортеці, доповнені кам'яними елементами, насамперед, вежами-донжонами, у Холмі, Столп'ї, Угровську [18, с. 111]. Спорудження подібних башт, які на той час вважалися майже неприступними, було започатковано в Італії.

Під час походу хана Батия більшість укріплень Волині, очевидно, були зруйновані. Проте Данило, очевидно, зміг відбудувати основні укріплення за короткий проміжок часу. За цих умов необхідним було відновлення важливих фортець держави, по яких вже раз пройшлися монголи: Володимира, Лучеська, Крем'янца, Стіжка, Данилова. Головні центри держави необхідно було переносити подалі від татарських володінь. Тому основну увагу було приділено Забужжю, де вперше розпочалося кам'яне будівництво. Столичний Холм був укріплений кам'яними стінами [6, с. 13]. Татарські війська не змогли взяти Холм ні у 1241 р., ні у 1262 р. Хоча хан наказав зруйнувати міські мури, Данило Галицький під різними приводами ухилився від виконання цього розпорядження.

Проте, спроби Данила повністю скинути ординський протекторат не реалізувалися, і в 1258 р. Берке-хан обмежив незалежність князів Галицько-Волинського князівства. Перемоги військової кампанії 1254–1255 рр. проти монголів виявилися тимчасовими. У 1259 р. Орда послала проти Польщі велике військо на чолі з Бурундаєм, який наказав князям Васильку та Левові знищити укріплення головних міст держави, в тому числі й Лучеська [8, с. 421]. Прагнучи врятувати князівство від повторного спустошення, князі виконали дану вимогу, розібравши укріплення Володимира, Лучеська та інших новоукріплених міст. Очевидно, саме тоді були спалені укріплення майже усіх фортець і міст у Верхньому Погоринні, Попрутті та Середньому Подністров'ї.

Якраз на ординський період припадає князювання Володимира Васильковича на землях західної частини Волині. Його діяльність докладно висвітлена у Волинському літописі, що полегшує пошуки археологічних ознак відображених там подій, явищ і процесів. Слід згадати будівничого Олексу, який побудував багато городів. Більшість з них датуються XIII–XIV ст. Один з цих городів розкопав С. Панишко у сучасному м. Камени-Каширську. Археологічні дослідження валу на порівняно високому останці над р. Цир, підтвердили, що час його спорудження припадає на період будівельної діяльності князя Володимира Васильковича. Тут розміщувалися укріплення Каменя, літописні згадки про який датуються часом після походу Батия [13, с. 64].

Під час князювання Володимира Васильковича та Мстислава Даниловича було збудовано кам'яні вежі в

Бересті, Кам'янци, Чорторийську [18, с. 111-112]. Кам'янецька вежа зведена згідно літопису між 1271 р. і 1289 р. зодчим Олексою. Вона збереглася майже повністю. Її висота понад 30 м при діаметрі 13,6 м та товщині стін 2,6 м [18, с. 112]. Зазначимо, що до останнього часу культурний шар Кам'янця практично не вивчався. Тільки в останні десятиліття проводилися розкопки, які дозволили локалізувати вежу за межами господарського двору (міста). Дослідженнями А. Юва та А. Башкова встановлено, що укріплення Кам'янця складалися з двох відосблених підвищень, укріплених валами та ровами. На західному підвищенні розміщувався замок, а на східному – мурована цегляна вежа. Зв'язок між ними за потреби здійснювався за допомогою дерев'яного мосту [1, с. 6]. До речі, у Кам'янці збудований пам'ятник на честь зодчого Олекси. Проте місцевий краєзнавець Г. Мусевич доводить, що прототипом даної скульптурної композиції був Володимир Василькович.

Чорторийська вежа, за літописними даними, була збудована у 1291 р. Діаметр фундаменту башти у Чорторийську 14 м [16, с. 146]. Врахувавши це, виходить, що діаметр башти приблизно 13,5 м, що співпадає з діаметром башти у Кам'янці. Аналогічний діаметр дозволяє припустити її повну тотожність кам'янецькій.

Прикладом будівничої діяльності Володимира Васильковича є розбудова Любомля. Зауважимо, що це приклад не військової інфраструктури, а розбудова цивільного міста, своєї ставки. Дослідження Георгіївської церкви у Любомлі вперше були проведені М. Малевською. Їх результати підтверджують, що це була споруда другої половини XIII – першої половини XIV ст., яка розміщувалась на території сучасної Георгіївської церкви [9, с. 355]. Дослідження у Любомлі проводили О. Златогорський та С. Панишко. Отримані при дослідженні окольного міста та давньоруського Любомля матеріали в цілому датуються пізньосередньовічним періодом, а найраніші з них сягають XIII ст. [5, с. 69].

Що ж стосується відносин князя Володимира Васильковича з татарами, то він був у залежності від ординців, хоча прагнув, наскільки це можливо, дистанціюватися від них. Для розуміння становища галицько-волинських земель у політичній структурі Орди важливими є обставини поїздки волинського князя Володимира Васильковича у 1286 р. до Ногая [14].

На Волині XIII–XIV ст. ми знаходимо ряд елементів характерних для типово східної цивілізації. В першу чергу, це кашинна кераміка іранського походження, яка набула поширення в ординський період. «Кашин» від назви найбільшого центру виробництва такої кераміки, іранського міста Кашана. В європейській науковій літературі кашинну кераміку називають «фріттовою» або «фаянсом». Кашин – це матеріал, який являє собою перемелений кварцовий пісок з домішками. В Луцьку під час археологічних розкопок була знайдена золотоординська миска, покрита світлосиньою поливою [18, с. 139]. Уламки кашинного посуду були знайдені під час археологічних розкопок м. Володимира в урочищі Апостольщина [21, с. 192]. Знахідки кераміки східного походження підтверджують існування імпорту скляного посуду на територію Волині. Зауважимо, що кашинна кераміка була дуже дорогою, тому користувалися нею багаті люди.

Не можна оминати той факт, що тривалий час низький рівень вивченості матеріальної культури золотоординського та литовського часу не дозволяв правильно датувати комплекси післямонгольського часу. Спочатку через відсутність аналогій, виходячи лише із зовнішнього вигляду, кераміку умовно було датовано IX–XI ст. Вирішення цієї проблеми відбулося після виходу статті М. Кучери про специфічну групу середньовічної кераміки, датованої дослідником другою половиною XIV–XV ст. Вперше такий посуд знайдено під час розкопок на хуторі Половецький Богуславського р-ну Київської обл. Кераміка з Половецького представлена відносно низькими горщиками двох різновидностей [7, с. 175]. Ці зразки кераміки підтверджують занепад гончарного ремесла після монгольського завоювання. Очевидно, що монголо-татарська навала негативно вплинула на розвиток гончарного ремесла, а ряд гончарних центрів припинило своє існування. У XV ст. ця своєрідна група кераміки виходить із вжитку [7, с. 181].

Б. Звіздецький вирішив парадоксальну стратиграфічну ситуацію у Городську і ствердив датування кераміки запроваджене М. Кучерою. З літописним Городськом пов'язують два давньоруських городища в сучасному с. Городськ Коростишівського р-ну Житомирської обл. Під час розкопок наймасовішим матеріалом виявилася кераміка. Всю знайдену кераміку було поділено на три групи. Не вдаючись до детальної характеристики, зауважимо, що до висновків Б. Звіздецького другу і третю групи кераміки датували IX–X ст. Однак вона має всю сукупність ознак, виділених М. Кучерою, для груп гончарних посудин з розкопок хутора Половецького, а також посудини другої та третьої груп розміщені синхронно. Це дало змогу датувати кераміку другої та третьої груп з Городська другою половиною XIII–XV ст. [4, с. 50]. Такий посуд зустрічається не лише в Середньому Подніпров'ї, але й на Волині. Б. Звіздецький виявив його на лівому березі р. Случ у с. Городище Березівського р-ну Рівненської обл.

Ймовірно, що з міст Золотої Орди на Україну поширився прийом оздоблення споруд керамічною плиткою. Фасад багатьох споруд Володимира у XIII–XIV ст. прикрашався такою декоративною керамічною плиткою, на якій був вирізьблений по сирій глині рослинний або геометричний орнамент [21, с. 145].

В архітектурі Галицько-Волинського князівства розкопками у Володимирі та Лучеську відкрито невідомий до цього тип цивільних будівель – т. зв. «хата в хаті»: одно-двоповерховий палац каркасно-стовпової конструкції з галереєю навколо, що підтримувала перекриття. Стіни обмазували масивним (10-17 см) шаром глини, вимішаної із соломою. Ймовірно це тип будівель східного типу [18, с. 106]. Тобто окремі риси облаштування житла засвідчують присутність у місті значної кількості східного населення.

Під час монгольської навали зброя жителів Волині зазнала еволюції. Галицько-волинські війська застосовували передове східне озброєння. Унаслідок нападів монголів змінилося озброєння руської кінноти. Комбінований захисний обладунок передбачав скріплення металевих пластинок спеціальними шкіряними ремінцями [22, с. 55]. Подібне бронювання пережив і лицарський кінь. За прикладом монголів його прикрили шкіряним панциром («коюром»). Першим з князів такий

захист застосував саме Данило Галицький [11, с. 11]. Як бачимо, під впливом монголів останній реформував озброєння своєї кінноти і підняв роль піхоти під час ведення бойових операцій в польових умовах.

На Волині поширювалась зброя східного типу. Маємо на увазі черенкові сокири з плоским лезом – прототип пізніших бердишів. До цього типу С. Терський відніс дві бойові сокири, знайдені у Володимирі. Вони готовилися зі сталеві пластили завтовшки близько 1 см, закріплювались на деревку за допомогою зігнутого в одній площині під прямим кутом черенка розміром 4*5 см [21, с. 219-220].

Серед зброї східного типу слід назвати наконечники стріл. Один з них був знайдений на «Малому» городищі у Городську. Серед фрагментів посуду тут був знайдений залізний наконечник стріли [4, с. 51]. За класифікацією А. Медведєва він належить до типу 67. Це якраз типовий монгольський наконечник. Характерно, що наконечники стріл східного типу широкі, на відміну від західних вузьких. Такі наконечники стріл з'явилися у Східній Європі з ордами Батия і в другій половині XIII–XIV ст. розповсюдились на Волині [10, с. 75-76].

В першій половині 40-х років землі Південної Русі потрапляли в той чи інший ступінь залежності від монголів. Існували території, на яких було впроваджено пряме монгольське правління. Мова йде про Болохівські землі – прикордонний ареал між князівством Романовичів та степом. Тут жили так звані «татарські люди». Розміщення на межі трьох земель – Київської, Волинської і Галицької призвело до тривалої дискусії про належність Болохівщини до однієї з них. За припущенням С. Панишка та Г. Панишко, починаючи з кінця XII ст. цей регіон входив до складу Волинської землі, тим більше що в литовський період він остаточно закріпився за Волиню [15, с. 22].

Причиною специфічного становища території Болохівської землі у складі Волині, напевне, було їх географічне розміщення на кордоні зі степом, що не могло не позначитись на їх матеріальній культурі. У цьому відношенні цікавим є твердження Ю. Моргунова, який стверджує, що болохівські міста мали особливі укріплення на зразок золотоординських міст. Це укріплення багаторядно-концентричного планування, які дослідник відносить до волинсько-болохівських. Укріплення степового типу принесли на Русь переселені сюди кочовики, які несли тут прикордонну службу і проживали зі своїми сім'ями [12, с. 28-29]. Болохівські землі розміщувалися в лісостеповій зоні, де переважали чорноземні ґрунти, тому сплата натуральної данини татарам з цієї території тут була особливо вигідною. В свою чергу, походи руських князів на болохівську землю пояснюються тим, що її населення підтримувало монголів. Під час одного з таких походів проти «...людей сидящих за Татари...» [8, с. 416-417], тобто тих міських осередків, які сплачували данину монголо-татарським завоюювачам, було знищене місто Звягель, яке вперше згадується у літописі під 1256-57 рр.

Монгольське вторгнення вплинуло і на економіку регіону. «Татарський» фактор міг бути причиною економічного піднесення територій, сусідніх із Золотою Ордою [17, с. 266]. Адже в його основі – вплив населення у політично стабільні області. Можливо, вплив населення був не надто великим, проте він дійсно

існував. Свідченням того, що на Болохівські землі прибувало населення з Подніпров'я є скарб, який було відкрито на території болохівського м. Божька (с. Городище Деражнянського р-ну Хмельницької обл.). Підставою для такого висновку є персні-печатки зі скарбу, на яких є знак Ольговичів. Це фамільний герб чернігівських князів у вигляді двозубця. Зображення гербових знаків на печатках вказують, що скарб належав феодальній родині із династії чернігівських князів Ольговичів [25, с. 135]. Відповідно, це свідчить, що чернігівські князі, а може й частина населення перейшли туди.

Першою військовою операцією, яка поклала початок занепаду степової імперії Джучидів стала Синьоводська битва 1362 р. Територія Наддніпрянщини була приєднана до Литовської держави. В цьому плані особливого значення набуло археологічне вивчення золотоординської пам'ятки біля с. Торговиця на р. Синюсі на Кіровоградщині. Огляд матеріальних об'єктів репрезентує її як пам'ятку з виразними рисами золотоординської міської культури [2, с. 12]. Коли монголи в 1362 р. її зруйнували, а під владою Орди галицько-волинські землі перебували до 1320 р., то виходить, що вона існувала ще 40 років. Цікавими об'єктами Торговиці як міста є значний відтинок водогону з окремих

секцій керамічних труб золотоординського часу, залишки трьох глиняних тандирів (печей) східного типу, залишки цегляної лазні (гамам).

Як бачимо, Торговиця була економічно і політично важливим центром XIV ст. на правобережжі Дніпра в ординський період. Археологічні джерела доводять унікальність комплексної пам'ятки ординського періоду на березі Синюхи. Дослідник Ф. Шабуйдо вважає, що це місто в першій половині XIV ст. було резиденцією ханського намісника в ординських володіннях західніше Дніпра [24, с. 19]. Тобто тут мешкало населення, яке користувалось досягненнями східної цивілізації та перейняло матеріальну культуру зі східними рисами.

Висновки. Таким чином, археологічні джерела підтверджують, існування на території Волині ряду елементів характерних для типово східної цивілізації. Проте, не можна стверджувати, що вони були переважними. Тому вірним буде твердження, що на території Волині у другій половині XIII – на початку XIV ст. зустрілись дві цивілізації. Поширення східних елементів матеріальної культури у цей період не було виключним явищем, яке виділяє його. Такі процеси проходили як раніше, так і пізніше. Звичайно, інтенсивність поширення була більшою, оскільки землі Волині входили у політичну структуру Орди.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Башкоу А.А. Археология стараянага Камянца / А.А. Башкоу, А.В. Юу // Археология і давня історія України. Випуск 11. Середньовічні міста Полісся. – Київ, 2013. – С. 5–9.
- [2] Бокій Н. 10 років археологічних досліджень золотоординської пам'ятки біля с. Торговиці на Кіровоградщині / Н. Бокій, І. Козир, Т. Позивай // Північне Причорномор'я і Крим у добу середньовіччя (XIV–XVI ст.). – Кіровоград, 2006. – С. 4–18.
- [3] Войтович Л.В. Князь Лев Данилович / Славетні постаті середньовіччя. Вип. 1. / Л.В. Войтович. – Львів : НАН України. Інститут Українознавства ім.Крип'якевича, 2012. – 181 с.
- [4] Звиздецький Б.А. О времени существования летописного Городеска / Б.А. Звиздецький // Советская археология, 1990. – № 1. – С. 42–56.
- [5] Златогорський О.С. Дослідження давньоруського Любомля / О.С. Златогорський, С.Д. Панишко // Археологічні дослідження в Україні 2008 р. – К. : ІА НАН України, 2009. – С. 67–69.
- [6] Кійко В.І. Військова справа у галицькому та волинському князівствах XI–XIV ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 20.02.22 «Військова історія» / В.І. Кійко. – Львів, 2009. – 22 с.
- [7] Кучера М.П. Про одну групу середньовічної кераміки на території УРСР / М.П. Кучера // Слов'яно-руські старожитності. – К., 1969. – С.174–181.
- [8] Літопис руський / [Пер. з давньорус. Л.С. Махновця; відп. ред. О.В. Мишанич]. – К. : Дніпро, 1989. – 591 с.
- [9] Малевская М.В. Раскопки архитектурных памятников в Любомле и Владимире-Волыньском / М.В. Малевская, Е.В. Шолохова // Археологические открытия 1975 г. – М., 1976. – С. 354–355.
- [10] Медведев А.Ф. Ручное метательное оружие. Лук и стрели, самострел VIII–XIV вв. / А.Ф. Медведев // Свод археологических источников. – Москва : Издательство «Наука», 1966. – Вып. Е1-36. – 183 с.
- [11] Микитишин В.О. Військова справа в Україні у другій половині XIV – першій половині XV ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 20.02.22 «Військова історія» / В.О. Микитишин. – Львів, 2003. – 20 с.
- [12] Моргунюв Ю.Ю. Фортифікація Южної Русі Х–XIII вв.: автореферат дис. на соискание ученой степени доктора исторических наук: 07.00.06 «Археология» / Ю.Ю. Моргунюв. – Москва, 2007. – 39 с.
- [13] Панишко С. Дослідження літописного Кам'яна / С. Панишко // Минуле і сучасне Волині: Літописні міста і середньовічна культура. – Луцьк, 1998. – С.63–65.
- [14] Панишко С. Поїздка волинського князя Володимира Васильовича до Ногай у 1286 р. / С. Панишко // Київська старовина. – 2007. – № 2. – С. 3–16.
- [15] Панишко С. Роль Полісся у формуванні волинської землі в давньоруський час / С. Панишко, Г. Панишко // Полісся: етнікос, традиції, культура. – Луцьк: Вежа, 1997 – С. 17–27.
- [16] Раппопорт П.А. Военное зодчество западнорусских земель X–XIV вв. / П.А. Раппопорт // Материалы и исследования по археологии СССР. – 1967. – № 140. – 240 с.
- [17] Русина О.В. Україна під татарами та Литвою / О.В. Русина. – К. : Альтернативи, 1998. – 320 с. – (Україна крізь віки ; Т. 6).
- [18] Терський С.В. Археологія доби Галицько-Волинської держави / С. Терський. – К. : «Стародавній світ», 2014. – 164 с.
- [19] Терський С.В. Літописна Пересопниця у системі міст Східної Волині ординського періоду (сер. XIII–XIV ст.) / С.В. Терський // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 25. – Рівне : О. Зень, 2014. – С. 116–120.
- [20] Терський С. Історія Луцька. Т. 1. Лучеськ X–XV ст.: монографія / С. Терський. – Л. : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2007. – 252 с.
- [21] Терський С. Княже місто Володимир : Монографія. / С. Терський – Л. : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2010. – 320 с.
- [22] Федорук А. Військова діяльність князя Данила Романовича в контексті мілітарного розвитку Центральної та Східної Європи XIII століття / А. Федорук // Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej. Zeszyt 6. Daniel Romanowicz s yego czasy. – Lublin, 2014. – S. 43–62.

- [23] Цинкаловський О. Матеріали до археології Володимирського повіту / О. Цинкаловський // Записки Наукового товариства імені Шевченка. Том CLIV. – Львів, 1937. – С. 183–240.
- [24] Шабульдо Ф. Синьоводська битва 1362 р. у сучасній науковій інтерпретації / Ф. Шабульдо // Центральна Україна

- за доби класичного середньовіччя: студії з історії XIV ст. / НАН України. Інститут історії України. Наук. ред. Ф.М. Шабульдо. Упор. О.Д. Браиченко. – К., 2003. – С. 8–36.
- [25] Якубовський В.І. Скарби Болохівської Землі / В.І. Якубовський; Ін-т археології НАН України. – 2-ге вид., доповн. – Кам'янець-Поділ. : Медобори, 2003. – 159 с.

REFERENCES

- [1] Bashkou, A.A. Archaeology old age Kamenetz / A.A. Bashkou, A.V. Iou // Archaeology and History of ancient Ukraine. Issue 11. Medieval city of Polissya. – Kyiv, 2013. – P. 5–9.
- [2] Bokii, N. 10 years of archaeological researches of Golden Horde monument near the village Torhovytzia on Kirovohrad region / N. Bokii, I. Kozyr, T. Pozyvai // I northern Black Sea coast Crimea day serednovichchya (XIV-XVI centuries.). – Kirovohrad, 2006. – P. 4–18.
- [3] Voitovych, L.V. Prince Lev Danylovych / Famous figures of the Middle Ages. Issue 1. / L.V. Voitovych. – Lviv: NAS of Ukraine. Institute of Ukrainian Study n.a.Kryp'yakevych, 2012. – 181 p.
- [4] Zvizdetskiy, B.A. About the lifetime of the chronicle Gorodeska / B. A. Zvizdetskiy // Soviet archeology, 1990. – № 1. – S. 42–56.
- [5] Zlatohorskiy, O.Ye. Ancient Lyuboml Researches / O.Ye. Zlatohorskiy, S. D. Panyshko // Archaeological research in Ukraine in 2008. – K. : IA NAS of Ukraine, 2009. – P. 67–69.
- [6] Kiiko, V.I. Military sphere in Galician and Volyn principalities in XI-XIV centuries: avtoref. dis. cand. hist. sc: spets. 20.02.22 «Military History» / V.I. Kiiko. – Lviv, 2009. – 22 p.
- [7] Kuchera, M.P. About one group of Middle Age ceramics on the territory of USSR / M.P. Kuchera // Slavic-russian Antiquities. – K., 1969. – P. 174–181.
- [8] Russ chronicle / Translated from the ancient Russian by L.Ye. Makhnovtsia; vidp. ed. O.V. Myshanych. – K. : Dnipro, 1989. – 591 p.
- [9] Malevskaia, M.V. Excavation of the architectural monument in Lyuboml and Volodymyr-Volynsk] / M.V. Malevskaia, E.V. Sholohova // Archaeological Discoveries in 1975. – M., 1976. – P. 354–355.
- [10] Medvedev, A.F. Hand throwing weapons. Bow and Arrow, crossbow VIII-XIV centurie] / A.F. Medvedev // Summary of archaeological sources.. – Moskow : «Nauka», 1966. – Issue E1-36. – 183 p.
- [11] Mykytyshyn, V.O. A military science in Ukraine in the second half of XIV - early XV century: avtoref. dis. cand. hist. sc: spets. 20.02.22 «Military History» / V.O. Mykytyshyn. – Lviv, 2003. – 20 p.
- [12] Morgunov, Yu.Yu. The fortifications of Southern Rus X-XIII centuries: avtoref. dis. dr. hist. sc.: 07.00.06 «Arheology» / Yu.Yu. Morgunov. – Moskow, 2007. – 39 p.
- [13] Panyshko, S. Researches chronicle Kamenia / S. Panyshko // Past and present Volyn: Annalistic cities and medieval culture. – Lutsk, 1998. – P. 63–65.
- [14] Panyshko, S. A trip of Volyn prince Vladimir Vasylykovich to Nohay in 1286 / S. Panyshko // Kyiv's antiquities. – 2007. – №2. – P. 3–16.
- [15] Panyshko, S. The role of Polissia in the formation of Volyn land in Old Rus period / S. Panyshko, H. Panyshko // Polissia: ethnicities, traditions, cultuea. – Lutsk: Tower, 1997 – P. 17–27.
- [16] Rappoport, P.A. The military architecture western Russ lands X-XIV centuries / P. A. Rappoport // Materials and research on the archeology of the USSR. – 1967. – № 140. – 240 p.
- [17] Rusyna, O.V. Ukraine under Tatars and Lithuania / O.V. Rusyna. – K. : Alternatyvy, 1998. – 320 p. – (Ukraine through the centuries; Vol. 6).
- [18] Terskyi, S.V. The archaeology of Galicia-Volyn state period] / S. Terskyi. – K. : «Ancient World», 2014. – 164 p.
- [19] Terskyi, S.V. Chronicl Peresopnytsya in the system of Volyn cities in Eastern Horde period (mid. XIII-XIV century.) / S. Terskyi // Actual problems of national ta Universal history: Collected Works: Scientific notes of Rivne State Humanitarian University. Issue 25. – Rivne :O. Zen', 2014. – P. 116–120.
- [20] Terskyi, S. History of Lutsk. T. 1. Luchesk X–XV st.: monograph / S. Terskyi. – L. : Publishing house of National University "Lviv Polytechnic", 2007. – 252 p.
- [21] Terskyi, S. A princely city Vladimir: Monograph / S. Terskyi – L. : Publishing house of National University "Lviv Polytechnic", 2010. – 320 p.
- [22] Fedoruk, A. Prince Daniel Romanovich's military activities in context of military development of Central and Eastern Europe thirteenth century / A. Fedoruk // Yearbook of the Institute of East-Central Europe. Notebook 6. Daniel Romanowicz's Yego times.. – Lublin, 2014. – P. 43–62.
- [23] Tsynkalovskiy, O. The archeological materials of the Vladimir district] / O. Tsynkalovskiy // Notes of Shevchenko Scientific Society. Vol. CLIV. – Lviv, 1937. – P. 183–240.
- [24] Shabuldo, F. Battle by Suni Vody in 1362 p. in the modern scientific interpretation / F. Shabuldo // Central Ukraine in the era of classical Middle Ages: studies on the history of the fourteenth century. / NAS of Ukraine. Institute of History of Ukraine. Sc. ed. F.M. Shabuldo. Comp. O.D. Braichenko.– K., 2003. – P. 8–36.
- [25] Yakubovskiy, V.I. The treasures of Bolohiv land / V.I. Yakubovskiy; NAS of Ukraine, In-t of archeology. – 2-nd ed.. – Kamianets-Podil. : Medobory, 2003. – 159 p.

Development of Volyn in Horde period (second half of XIII – beginning of XIV century)

A.V. Poslovska

Abstract. The article describes the development of Volyn land during the Horde period. The territory of Volyn was politically dependent on the Horde, but in its administrative structure wasn't included to it. Negative and positive relations of the region with the East were researched based on the archaeological sources. Military action, resulting in the destruction, reflected the negative contacts. In the second half of the XVIII - early XIV. a number of elements typical of eastern civilization were found on the territory of Volyn. This is, for example, spreading of faience ceramics, eastern type buildings and eastern weapons. During this period the coexistence of two civilizations occurs in the region.

Keywords: Horde period, Volyn, archaeological sources, faience ceramics, eastern type buildings, eastern weapons